

УДК [930.2+327.82]:947.7 “16”

<http://doi.org/10.17721/2524-048X.2017.07.125-149>

Фергад Туранли,

кандидат історичних наук, доцент,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ГЕТЬМАНІВ: ЧОРНОМОРСЬКИЙ ВЕКТОР

Анотація. Досліджується Чорноморський вектор дипломатичної діяльності українських гетьманів у XVII ст. за даними з османсько-турецьких та українських писемних джерел. Розглядаються обставини перебування гетьмана Богдана Хмельницького в Бахчисараї під час правління султана Мехмеда IV, а також укладання союзу між Українською козацькою державою та Кримським ханством. Зокрема, наголошується на значенні дипломатичної діяльності гетьмана Петра Дорошенка у відносинах з урядом Османської держави.

Наш аналіз турецьких писемних джерел свідчить і про той факт, що з початком правління гетьмана П. Дорошенка відбувалася активізація дипломатичних відносин між Чигирином, Бахчисараєм та Стамбулом. У результаті численних посольств від гетьмана до турецького султана в 1669 році Мехмед IV видав наказ про надання П. Дорошенку гетьманських повноважень стосовно Запорозького козацтва. Турецька сторона визнавала гетьманську владу на тривалий термін. Звільнення України від її окупації Річчю Посполитою стало результатом практичного виконання умов домовленості, укладеної з гетьманом Петром Дорошенком, зазначених у вищезгаданому фермані Мехмеда IV. Досліджені нами документи показали, що у війні Османської імперії проти Речі Посполитої з польського боку брали участь також московські, австрійські, німецькі вояки та українські козаки (останні були підпорядковані гетьману Михайлові Ханенку). Незважаючи на

таку розстановку військових сил, турецька армія разом з козаками під командуванням гетьмана П. Дорошенка та кримськими воїнами одержала перемогу.

Ключові слова: Україна, гетьман, Туреччина, султан, дипломатія, Чорне море.

У процесі здійснення дослідження османсько-турецьких джерел з української історії, зокрема стосовно турецького вектора дипломатичної діяльності українських гетьманів у XVII ст., ми виявили цілу низку винятково важливих свідчень, які стосуються постаті гетьмана Богдана Хмельницького, який понад століття залишається об'єктом гострих дискусій; на це у свій час звертав увагу український історик Ярослав Дашкевич [5, с. 111]. Як відомо, в українській історичній науці вказана проблема висвітлюється на підставі цілого корпусу опублікованих архівних документів [6]. Оцінка особистості Богдана Хмельницького робиться в першу чергу як видатного політичного та військового діяча, також талановитого дипломата, якому вдалося очолити визвольну війну українського народу за свою національну незалежність і за козацьку державність. З приводу цього питання у дослідженому нами літописі «Історія хана Іслама Гірая III»¹ (اوچنجی اسلام گرای خان تاریخی (Üçüncü İslam Giray Han Târihi) [22, с. 1105–1107] Гаджі Мехмеда Сена'ї Кримського [21]² в око впадає пієтет цього автора щодо українського гетьмана, якого він називає хоробрим, безстрашним богатирем та лідером «Дніпровського козацтва», а також особою, яка заслуговує на пошану з боку релігії ісламу [13, с. 62]. Характеризуючи військово-політичну діяльність гетьмана Богдана Хмельницького в контексті взаємин між Українською козацькою державою та Кримським ханством, Високою Портою та Річчю Посполитою, «Історія хана

¹Іслам Гірай III (роки правління: 1644–1654) – правитель Кримського ханства, старший син хана Селамета Гірая. Під час правління хана Джанібєка Гірая він брав участь в поході на Польщу і потрапив в полон, в якому перебував 7 років. Поляки звільнили його та призначили командиром невеликого загону для участі в походах проти Пруссії та Дніпровських козаків. Султан Мурад IV, звільнивши десять польських командирів, визволив з полону Іслама Гірая III. В 1635 р. той став калгаєм у хана Багадира Гірая.

²Нумерація сторінок тут і далі подається згідно з текстом оригіналу літопису османсько-турецькою мовою.

Іслама Гірая III», в літописному творі «Процвітання ханів» گۆلبونى حانان (Gülbin-î Hânân) Галіма Гірая Султана (зокрема, в частині цього твору під назвою «Хан Іслам Гірай III» اوچنجى اسلام گرای خان (Üçüncü İslam Giray Hân) та в літописі «Історія Веджігі» وجیهى تاریخی (Vecihi Târîhi) Веджігі Гасана Челебі (Vecihî Hasan Çelebi) звертається увага на політичних стосунках, які існували між Українською козацькою державою та Кримським ханством, а саме – на налагодженні та розвитку дипломатичних взаємозв'язків між названими державами під час правління гетьмана Б. Хмельницького [24, с. 453–478].

У згаданих літописних джерелах зафіксовані факти про причини національно-визвольної революції в середині XVII ст. українців під проводом гетьмана Богдана Хмельницького проти Речі Посполитої: релігійні, національні, економічні, політичні тощо, які й зумовили справедливий характер відповідної війни-протесту. У літописних текстах докладно описані міждержавні взаємини, що існували у вказаний період між двома сусідніми країнами: гетьманською Україною та Кримським ханством, а також підкреслюється, що успішному розвитку цих стосунків посприяли прокримськотатарські симпатії самого запорозького гетьмана, який 28 листопада 1647 р. прибув до Бахчисараю. Рубіжним фактом зближення кримських татар з українськими козаками стало рішення задовольнити прохання Б. Хмельницького надати йому всебічну допомогу з боку ханського уряду, внаслідок чого наприкінці 1647–1648 рр. був укладений українсько-кримський союз, що й зумовило успішний розвиток національно-визвольної боротьби на українських землях [3, с. 21–22]³. На виконання умов згаданої домовленості, а саме про надання воєнної допомоги, кримський хан Іслам Гірай III особисто вирушив в травні–червні 1648 року на допомогу гетьманові Б. Хмельницькому та очолив разом з ним воєнний похід проти польського війська, розташованого під Жовтими Водами та Корсунем.

³На думку історика Ярослава Дашкевича: «...відносини на Великому кордоні були надто напруженими, і людське життя цінувалося дуже мало. За таких умов через виникнення реальної загрози етноциду з боку Польського королівства і став можливим козацько-татарський союз».

Здобуті перемоги ще більше зміцнили позиції союзників [2, с. 153–154]. Для перевірки достовірності фактів, наведених відповідним автором-літописцем ми вважали доцільним звернутися до інших джерел. Зокрема, інший вищеназваний кримськотатарський автор XVII століття Гасан Веджігі [17, с. 229]⁴ в своєму літописі «Історія Веджігі», що охоплює події періоду 1047–1069 рр. (за християнським літочисленням приблизно: 1637 / 1638–1658 / 1659 рр.) зазначав наступне: «Ще до того Запорозькі козаки повстали проти гноблення їх королем Польщі та об'єднались з кримським ханом Ісламом Гіраєм III (1647 р.). Протягом десяти років (1647–1657) було здійснено ряд воєнних походів на поляків, зруйновано їхні землі, покарано ляхів» [26, с. 16–87б.]. Цей виявлений нами факт є підтвердженням тривалого співробітництва українських козаків з кримськими татарами як результат укладеного союзу, що було зумовлено також і високим авторитетом запорозького гетьмана. Яскрава постать українського гетьмана Богдана Хмельницького постає перед нами також і у творі кримськотатарського літописця Шейха Мехмеда Ефенді [1, с. 134–139; 12, с. 226]. Повертаючись до вищезгаданого літопису стосовно постаті Богдана Хмельницького, його воєнно-політичної співпраці з ханом, слід наголосити, що названий літописець неодноразово звертав увагу на те, що гетьман завжди послідовно виконував всі свої зобов'язання. Гаджі Мемед Сена'ї написав: «Під час підготовки до війни з поляками до Іслама Гірая III прибув гетьман дніпровських козаків [Б.] Хмельницький із своїм військом і оголосив про свою відданість ханові. Цією заявою хан був дуже задоволений. [Б.] Хмельницький вирушив із своєю армією теж до Білої Церкви. 4 червня 1648 року козацькі війська зруйнували територію довкола фортеці...» [21, с. 21v / 21б]. Далі говориться, що на початку червня поточного року Іслам Гірай III дозволив командувачу козацького війська [Б. Хмельницькому] розпочати бій. Кримськотатарський літописець зазначає, що «...війська в складі двох армій вирушили в похід проти польського війська. Захоплюючи

⁴Гасан Веджігі – родом з Криму; переїхавши до Стамбулу, обіймав посаду довіреного секретаря головного візиря Кари Мустафи Паши, помер 6 вересня 1660 р. в Стамбулі.

багато ворожих міст, вони підпалювали й руйнували їх. В результаті мали багато здобичі» [21, 22r / 22a]. Отже, 15 червня 1648 року спільне військо повернулося з блискучою перемогою. Щодо другого спільного походу на Річ Посполиту в жовтні 1648 р. та про прибуття гетьмана Богдана Хмельницького в штаб кримськотатарської армії у зазначеному літопису говориться, що військовий табір українського гетьмана разом з поважними командирами й військом чисельністю в 10 (десять) тисяч чоловік прибув до штабу татарського війська. Тут козацького гетьмана урочисто привітали, де на нього та його сотників одягли коштовні каптани, а воїнам гетьмана вручили цінні подарунки [21, 23r / 23a]. Після обговорення плану своїх військових дій, як зазначається в літописі, татарсько-козацьке військо «... спільно вирушило на головне місто польського короля Ільбав (Львів). В п'ятницю 23 дня благословенного місяця рамазана (11 жовтня 1648 р.) армія, наче море, оточила величезну фортецю Львів» [21, 28v – 29a / 28b – 29a]. Тоді ж запорозькі козаки разом з воїнами Тугая бея заблокували фортецю Соколів і після 3–4-денного бою нанесли поразку силам противника. Також зазначимо, що облога Львова тривала протягом 22 днів. Посланці противника звернулися до гетьмана Богдана Хмельницького з наступною пропозицією: «Ми дамо вам двісті (200) тисяч золотих до скарбниці, а також заплатимо поголовний податок» [21, s. 30r / 30a]. Б. Хмельницький повідомив про це Ісламу Гіраю III, і облогу міста було знято. Після завершення такого переможного походу наприкінці жовтня 1648 року Іслам Гірай III зустрівся з Богданом Хмельницьким і Тугаєм беєм та вручив їм шаблі та цінні подарунки.

На окрему увагу заслуговує наголошення названим кримськотатарським літописцем на факті відданості гетьмана Б. Хмельницького союзницьким зобов'язанням та на дотриманні ним умов домовленості, укладеної з Ісламом Гіраєм III з метою створення великої спільної армії. Також автор відзначив факт наступу і захоплення

українськими воїнами фортець Березане та Животів. В зазначеному тексті «Хан Іслам Гірай III» з літописного твору Галіма «Процвітання ханів» важливе місце посідає опис війни з Річчю Посполитою в 1649 році, який істотно збігається з відомостями від Сенаї. Автор заторкає питання про умови, поставлені переможцями Зборівської битви, згідно з якими, серед іншого, гарантувалась недоторканість українських земель. Отже факти, виокремлені з названих вище літописних джерел, переконливо свідчать про розвиток воєнно-політичних відносин між гетьманським та ханським урядами. У результаті здійснених спільних воєнних кампаній українські землі звільнювалися від польської окупації та зміцнювалась позиція гетьмана Б. Хмельницького. З приводу цього питання заслуговують на увагу відомості з іншого, кримськотатарського архівного документа «Листа Іслама Гірая III до Яна Казимира», який датований від місяця шабана 1059 р. за календарем Гіджри (за християнським календарем – серпень-вересень 1649 р.) і зберігається в польському архіві [9, с. 305–306] ⁵. Досліджуючи проблеми Зборівського договору від 1649 року, історик Лариса Пріцак означила цей документ «кримською версією» [9, с. 74–75] названого договору та здійснила порівняльний аналіз перекладу його текстів з текстами українською та польською мовами; Л. Пріцак також дала загальну оцінку цього архівного документа. Проте варто звернути додаткову увагу на окремі нюанси в трактуванні та в тлумаченні деяких термінів з тексту цього документа. На основі проведеного нами скрупульозного аналізу зазначеного документального джерела можна зробити висновок, що його точна назва *سؤمؤز* (Sözümüz), що українською означає «Наше слово» чи «Лист» від кримського хана, а не «договір». Загалом, цей лист був написаний після спільного козацько-татарського переможного походу проти Польщі. Зазначимо, що цьому документі містяться також і певні правові норми, які

⁵Пакет копії оригіналу татарської редакції Зборівського договору 1649 р., укладеного між кримським ханом Іслам Гіреєм III та польським королем Яном Казимиром. Частина II. Копія оригіналу татарської редакції Зборівського договору 1649 р., укладеного між кримським ханом Ісламом Гіреєм III та польським королем Яном Казимиром (роки правління: 1648–1668).

свідчать про існування двосторонніх взаємин та воєнно-політичних стосунків між Кримським ханством і Річчю Посполитою, призначених для захисту інтересів гетьмансько-козацької України. Пропонуємо свій варіант уточненої інтерпретації змісту тексту мовою оригіналу цього кримськотатарського документа, який свідчить про факт примирення та узгодження низки положень відповідної «домовленості» чи «угоди», (а не «договору», скріпленого підписами представників обох сторін згідно з вимогами тогочасного міжнародного права) про встановлення дружніх відносин між Річчю Посполитою та Кримським ханством, в якому, зокрема, йдеться про вирішення проблемних питань стосовно гетьмана Запорозького козацтва Б. Хмельницького. У цьому листі говориться про те, що Іслам Гірай III погодився задовольнити прохання короля Яна II Казимира і припинити ворожнечу між відповідними двома державними сторонами та встановити дружні стосунки між цими державами. Головними положеннями цієї угоди (чи консенсусу) є такі: 1) попередження польського короля про те, щоб з боку його уряду не завдавалося ніякої шкоди гетьману Запорозького козацтва Б. Хмельницькому та його 40-тисячному війську;

مادّه اولاً بودور كي هالآ اوزى هاتمانى اولان آقملينسكي و جم ايدوب يازدوغي قيرق بين قازق طايفسنى بالزّات كندينوزدن وكلايى وزرآ و اومرآنوزدان هاسيلي كلام زييري هوكومتينيزده اولان قوللارينوزدان عداوت و زرار و زيآن ايتميچگينيزه...

2) в наступному положенні відзначається, що навіть в разі перебування названого гетьмана в якомусь поході його країна з помешканнями мають залишатися недоторканими;

...و بيزيم تارافده سفره كيتمك لازيم كلدوكده اولري هاليدر ديو زرار و زيآن قصتينده اولماياجاغينيزه...

3) польський король зобов'язувався щорічно без затримки сплачувати кримському ханові встановлену данину та надсилати тому відповідні коштовні подарунки; 4) обов'язкове забезпечення недоторканості північних територій країни, а також вівчарів з їх отарами на пасовищах в Криму; 5) в разі необхідності польська сторона повинна надавати військову допомогу

Кримському ханству у війні з його супротивниками; 6) король зобов'язувався бути в приязні з країнами, дружніми до Кримського ханства, а з противниками цього Ханства – не дружити; 7) з боку великого правителя (султана Мехмеда IV) і з боку славетних командирів Кримського ханства не мали здійснюватися військові акції, спрямовані проти Польщі; 8) порушення умов, передбачених вказаною домовленістю з польською стороною, мало означати порушення відповідної угоди між згаданими державами; 9) зі свого боку, кримський хан пообіцяв також не порушувати умов вищезазначеної угоди, але, окрім того, він висловив побажання перебувати в дружніх стосунках з Польщею упродовж всього часу свого життя, і так само пропонувалося польському королю залишитися вірними дружбі та братерству між їхніми двома країнами до самого кінця життя короля. На цих підставах ми можемо зробити висновок про те, що суттєві положення проаналізованого нами вказаного архівного джерела-документа, беззаперечно, були спрямовані на забезпечення захисту інтересів України, і що, певною мірою, розглянута міждержавна домовленість між Польщею та Кримським ханством посприяла подальшому розвитку Запорозького козацтва під час правління гетьмана Б. Хмельницького, в тому числі зростанню його репутації як політичного діяча. Слід відзначити, що виявлені нами аргументи є співзвучними із свідченнями з інших османсько-турецьких писемних джерел, якими підтверджується, що результатом тривалої боротьби Запорозького козацтва (починаючи з другої половини XVI ст.) стало створення необхідних умов для формування Української козацької держави, очолюваної гетьманом Б. Хмельницьким. Зауважимо, що через складне геополітичне розташування українських земель гетьмани Запорозького козацтва, зокрема Б. Хмельницький, час від часу посилювали чорноморський вектор своєї дипломатичної діяльності з метою укладання союзу з Кримським ханством та Високою Портою. Такий розвиток стосунків між цими країнами знайшли своє відображення в численних тюркських

писемних пам'яток, в яких, окрім іншого, мова йде й про особисті якості українських гетьманів. З цього погляду з-поміж численних джерел вартий уваги архівний документ «Лист султана [Мехмеда IV] до гетьмана Б. Хмельницького», написаний вірогідно 11 жовтня 1650 р. Зауважимо, що в описі зазначеного документа у відповідному архівному фонду йдеться про лист «султана Ібраїма» до названого гетьмана, хоча насправді цього листа написав султан Мехмед IV [10, л. 26]. В тексті цього документа говориться про особистість гетьмана Запорозького козацтва, а саме що той [є] «Гордість всіх правителів від християнської віри, правитель вільної та свободної нації, яка поклоняється Ісусовій релігії, гетьман Запорозького козацтва Богдан Хмельницький, коли Ви отримаєте цього нашого офіційного листа, то щоб знали про наше бажання, з яким ми звертаємося до Господа Всевишнього, щоб той Вам допоміг та дав миру...» [10, л. 26]. Разом із султаном до Б. Хмельницького з величальними словами звертається також і головний візир Османської держави, про що свідчить вже інший документ «Лист візира до гетьмана [Богдана] Хмельницького» [11, л. 30], написаний головним візиром Мустафа-пашою, в якому йдеться про звернення гетьмана до правителя Османської імперії з метою встановлення військово-політичного союзу з Кримським ханством за умови відданого служіння Порті з боку названого гетьмана.

Висвітлюючи дипломатичну діяльність гетьмана Б. Хмельницького, дослідник історії Османської імперії Узунчаршили зазначає про те, що вказаний правитель Запорозького козацтва організував православне українське селянство на повстання проти гноблення польських магнатів, які змушували українське селянство приймати католицизм. Задля цієї мети Б. Хмельницький організував військовий похід проти Польщі, дійшовши аж до Галича, але потім зазнав поразки. Після цієї події Б. Хмельницький в 1652 році звернувся до османського уряду з проханням прийняття його під свій захист. Османський уряд погодився задовольнити прохання цього гетьмана

та видав наказ про оголошення Б. Хмельницького правителем на українських землях, якими той і володів; козакам в кількості 40 тис. осіб, які були під командуванням Б. Хмельницького, теж був гарантований захист з боку Османської держави. Ці українські козаки діяли спільно з турецьким військом або з військами кримських правителів та називалися «Братні козаки» (Kardeş Kazağı) [25, с. 110–112]⁶.

Турецькі документи та, зокрема, відомості, отримувані з османсько-турецьких рукописних документів, уможливають збагачення наших знань про посилення чорноморського вектору у зовнішньополітичній діяльності гетьмана Б. Хмельницького, дають змогу адекватніше оцінити цю постать в світлі його політичної діяльності та глибше зрозуміти мотиви і обставини проведення переговорів у Стамбулі із посланцями цього українського гетьмана, а також наслідки цієї дипломатичної місії.

Архівні документи та матеріали, а також писемні пам'ятки тюркського походження містять важливі відомості щодо зовнішньої політики Української козацької держави часів гетьмана Петра Дорошенка. Саме тоді під час козацької ради в Корсуні було вирішено посилити дипломатичні стосунки з Османською державою. Наша пошукова робота в архівах та бібліотеках Туреччини, вивчення літописів та історичних праць дають нам підстави стверджувати, що Стамбул дуже серйозно ставився до політичних змін в Україні, отож він завжди дотримувався якомога гнучкішої дипломатичної тактики в своїх політичних відносинах з усіма гетьманськими урядами [18, Nu : 52 ; 28, ۲۷۲ .20 ; ص, s. 315–317, s. 338]. Очевидно, саме після зміни промосковської орієнтації українських політиків та стабілізації стосунків з Кримським ханством османський уряд вирішив задовольнити прохання Івана Брюховецького, але стосовно владних повноважень останнього лише в межах окремої частини території України. Коментуючи

⁶Зауважимо, що дата (1652 р.) звернення гетьмана Б. Хмельницького до султана про прийняття його під свій протекторат вказаною турецьким істориком Узунчаршили слід вважати не точною, насправді це звернення відбулося в 1650 році.

цю подію, необхідно зауважити, що султан одночасно врахував інтереси й більш знаної особи – гетьмана Петра Дорошенка. Після отримання за рішенням султана гетьманської булави [18, Nu : 52] Петро Дорошенко покарав Івана Брюховецького на смерть за те, що той підпорядкував українських козаків московському цареві та намагався підкорити собі все козацтво [25, с. 112; 14, с. 259]. Петро Дорошенко спромігся об'єднати під своїм управлінням козаків з обох берегів Дніпра, але згодом, під тиском Московського царства та Речі Посполитої, котрі намагалися загарбати українські землі, в козацьких лавах стався розкол [7, с. 306–312]⁷. З розглянутих джерел стало зрозумілим, що запорозькі козаки [15, с. 108–109; 16, с. 578–687]⁸, вимагаючи свого підпорядкування кримському ханові, відокремилися й обрали гетьманом Петра Суховієнка (Суховія), а решта козаків на чолі з Дем'яном Многогрішним перейшла під владу московського царя, який погодився дати їм російське підданство і проголосити його гетьманом. Такий розвиток подій знову порушив політичну стабільність в країні [20, с. 315–317]. З цього приводу в українських джерелах йдеться про те, що «на територію південних полків прибула кримська орда, яку привів Петро Суховієнко, ставленик запорожців, визнаний кримським ханом за гетьмана. Попри намір Суховієнка залучити козацькі сили та орду до знешкодження московського війська, насамперед він вдався до ліквідації тут влади Дорошенка, розмістивши в деяких важливих містах татарські залоги. Це спричинило до розгортання тут внутрішньої війни між прибічниками Дорошенка та Суховієнка, якого підтримали татари...» [14, с. 377]. В результаті, опинившись у складному становищі, гетьман П. Дорошенко вирішив звернутися до турецького султана за допомогою і надіслав до

⁷За даними історика Юрія Мицика в зазначений період на великій території України також відбувалося посилення тиску на Православну церкву з боку Речі Посполитої.

⁸За даними тюрколога Григорія Халимоненка термін «козак» походить від давньотюркського дієслова «gaz-», що означає: рити, копати і «gazıan» – здобути, надбати, також «gazıanc» – надбання, прибуток, зиск, заробіток. За іншою версією в дослівному перекладі з тюркської мови «козак» означає «вирізати, поголити гострим інструментом». Також «поголені, безбороді чоловіки, які були призначені для служби у війську, для походів.

Стамбула своїх послів Патріанка (вірогідно «Петренка») і юриста Білогруда з проханням надати йому офіційні повноваження гетьмана України [20, с. 315–317].

Аналіз турецьких писемних джерел свідчить і про той факт, що з початком правління гетьмана Петра Дорошенка відбувалася активізація дипломатичних відносин між Чигирином, Бахчисараєм та Стамбулом. Отже, в 1665 році було відновлено союзницькі стосунки Запорозького козацтва з Кримським ханством і Високою Портою. В жовтні 1666 року кримськотатарські урядовці здійснили візит до Чигириня з метою підтримати гетьмана П. Дорошенка та домовилися про забезпечення козакам військової допомоги для оборони України. Гетьман П. Дорошенко, із свого боку, відрядив посольство (1666 р.) до Стамбула з метою заручитися згодою султана на оновлення та підтвердження протекторату з боку турецького уряду, в результаті чого ускладнилися стосунки Османської імперії з Польщею та Московією [20, с. 228–231; 27, с. 266–267; 8, с. 199–206]. Починаючи з липня 1667 року, дипломатичні відносини між вищеназваними країнами, в тому числі з Україною, набули ще більш інтенсивного характеру. Козацькі посольства до Стамбула стали численними. Наприклад, 9 липня 1667 р., посланці гетьмана в черговий раз прибули до Високої Порти для проведення переговорів з турецькою стороною щодо врегулювання міждержавних зносин в контексті Андрусівського договору. Саме в цей час посланці польського короля прибули до Стамбула для налагодження дружніх міждержавних стосунків, але отримали у відповідь умову про те, що в разі якщо Польща дружитиме з Московією, турки не будуть захищати поляків. 25 січня 1668 р. до названого міста прибуло московське посольство, яке спробувало врегулювати політичні відносини з Османською імперією, щоб уникнути війни з нею. 30 березня 1668 р. в Стамбул прибуло нове козацьке посольство, а 19 квітня прибули посланці від барабаських козаків, які теж звернулись до султана з проханням взяти їх під свій захист. Наступне

козацьке посольство прибуло до Стамбула 24 грудня 1668 р., а козацьке посольство, здійснене 1 червня 1669 р., під час проведення переговорів із султаном висловило свою скаргу на дії кримських татарів. Мехмед IV вирішив захистити козаків за умови дотримання ними їхньої обіцянки визнати османський протекторат. У результаті численних посольств від гетьмана П. Дорошенка до турецького султана в 1669 р. до цього гетьмана прибуло турецьке посольство, яке вручило П. Дорошенкові наказ Мехмеда IV про надання тому гетьманських повноважень стосовно Запорозького козацтва [20, с. 315–317; 27, с. 267–268]. Цей рік слід вважати офіційною датою визнання українським гетьманом П. Дорошенком протекторату Османської імперії, яким передбачалось, що обидві сторони будуть непорушно дотримуватися певних взаємно визначених та погоджених пунктів міждержавної домовленості і, зокрема, таких: Запорозьке козацтво на чолі з гетьманом П. Дорошенком береться під захист Високої Порти; турецька сторона визнавала гетьманську владу на термін до кінця життя Петра Дорошенка; запорозькі козаки мали сплачувати султану данину; щодо віри козацтво отримувало свободу віросповідання; Козацька Рада зобов'язувалася координувати свою діяльність з османським урядом; козацьке військо повинно було взяти участь у військовому поході Османської імперії на Балкани; кримським татарам заборонялося здійснювати напади на українських козаків; П. Дорошенко проголошувався гетьманом всієї України, і йому мали бути вручені гетьманські клейноди (стяг, бунчук, литаври), як знак офіційного затвердження за ним відповідно зазначеного статусу; королю Речі Посполитої мало бути повідомлено про те, що гетьман П. Дорошенко перебуває під захистом Високої Порти [20, с. 316–317; 27, с. 269]. Все зазначене має своє підтвердження також і в українських історичних джерелах, де, зокрема вказується наступне: «...турецький султан дав згоду взяти козаків під свою протекцію. ... в березні 1669 р. турецькі послы на Корсунській раді визнали за гетьмана Дорошенка. ... Між Чигирином і

Стамбулом почалися жваві дипломатичні відносини; при султанському дворі постійно перебував український резидент» [14, с. 376–377, 377–378, 424–426]

⁹. Вищенаведені нами відомості є вагомими аргументами на користь підтвердження факту існування інтенсивних дипломатичних відносин між гетьманом П. Дорошенком та Кримським ханством і Високою Портою, які відчутно вплинули на подальші геополітичні зміни у відносинах між державами Східної Європи: Польщі, Московії, України та Туреччини.

Стосовно питання про спільні військові кампанії, зокрема йдеться про те, що правитель одного з османських ейалетів Халєб Каплан-паша, хан Селім Гірай I та гетьман Петро Дорошенко вирушили до міста Львова, захопленого раніше польськими військами. По дорозі було здобуто ряд замків та укріплень. Стародавнє місто Львів було звільнене 9 вересня 1672 року. Разом з тим українські козаки та кримські татари здійснили походи вглиб території Польщі. Зазнаючи поразки, Михайло Вишневецький звернувся до Селіма Гірая I з проханням повідомити садри-азаму Кара Мустафа-паші про його намір укласти перемир'я з Османською державою. Щодо цих подій в українських джерелах зазначається таке: «1671 року почалася війна Польщі з Правобережною Україною, внаслідок якої відібрали в Дорошенка низку важливих міст. На допомогу Дорошенкові 1672 р. прийшли турки, а тому поляки змушені були залишити Поділля, яке вони зайняли попереднього року. Непідготовленість Польщі в той час до великої війни з Туреччиною змусила її підписати договір в Бучачі... Польща зріклася своїх прав на Поділля, що перетворювалося на турецьку провінцію, і на козацьку Україну, яка ставала самостійною державою під протекцією султана» [14, с. 378–379]. З приводу згаданого договору між Україною та Туреччиною гетьман проголосив наступне: «Готовы есми воевати со всякимъ неприятеlemъ повелителства твоего. А во утверженіе сихъ уговоровъ посланъ

⁹1669. Січня 1. Чигирин. — Універсал Петра Дорошенка до козацтва з повідомленням про перемогу над Суховієм та поясненням суті своїх переговорів з Москвою; 1669. Січня 4. Чигирин. — Універсал Петра Дорошенка до ніжинського полковника з повідомленням про перемогу над Суховієм.

быль посоль Османъ Чаузысь въ лѣто отъ Рожества Христова 1668, въ 10 день августа» (ст.1); «Во утверженіи же сихъ объемлю азъ, гетманъ. И все войско казацкое, военное знамя, якоже булаву и знамя, еже отъ турковъ имянуетца туй» (ст. 4) [14, с. 379–383] ¹⁰. Наведені відомості за змістом близькі до інформації з османсько-турецьких писемних джерел, які засвідчують, що успіх яничарів в тій війні, зокрема в битві за здобуття Львова, не був таким, як в Хотинській війні в часи правління султана Османа II. Отже, 18 жовтня 1672 року розпочалися мирні переговори біля м. Бучач, за результатами яких між сторонами було підписано так званий «Бучацький договір», що складався з семи статей з наступними положеннями: 1) Король Польщі щорічно в листопаді повинен дарувати в османську скарбницю 22 тисячі золотом [19, с. 441] ¹¹; 2) Поділля в його давніх кордонах, з фортецями й укріпленнями, із спорядженням та майном мало бути передано під владу Османської держави. Польські військові сили зобов'язувалися залишити тамтешні фортеці та укріплення; 3) Україна в давніх кордонах передавалася козацькому гетьманові Петрові Дорошенку. Польські вояки повинні були вийти за межі території України; 4) Польське королівство зобов'язувалося за домовленістю ще від часів Іслама Гірая III поновити щорічну платню в кримську скарбницю, тоді хан не здійснюватиме нападів на польські землі; 5) У разі війни Османської держави з будь-якою державою Європи польська сторона тій державі не надаватиме допомоги ні під яким приводом; 6) З причини зняття облоги з м. Львова польський уряд зобов'язувався сплатити відразу 80 тисяч гурушів ¹²; 7) Всі паланки [1, с. 12–13] ¹³ Подільської області України мали бути переданими Османській державі [19, с. 441–442; 20, с. 322–324, 238; 25, с. 185]. Текст цієї угоди був

¹⁰Угода № 258. Після 10 серпня 1668 року. – Проект договору гетьмана Петра Дорошенка з Туреччиною, на основі якого були укладені Корсунські статті в березні 1669 року.

¹¹За даними згаданого історика Данишменда вказується сума в 220 тисяч золотими дукатами.

¹²1 гуруш (в XVIII ст.) = 120 акче; названа грошова одиниця спочатку (XIV ст. в Туреччині) мала вагу 1,154 гр. 90% проби срібла; 100 гурушів = 1 TL (турецька ліра); 1 золотий ≈ 390 акче (могло бути й 420).

¹³Йдеться про адміністративно-територіальні області.

складений двома мовами – тюркською та латиною – і підписаний обома сторонами. Таким чином ці викладені нами положення вказаного договору фактично визначали репараційні вимоги до переможеної сторони, в яких головне місце займало «українське питання». Звільнення України від окупації її Річчю Посполитою стало результатом практичного виконання умов домовленості, укладеної з гетьманом Петром Дорошенком, які були зазначені у вищезгаданому фермані Мехмеда IV. Залучені нами в своє дослідження документи показали, що у зазначеній війні з польського боку брали участь також московські, австрійські, німецькі вояки та українські козаки, що підпорядковувалися гетьману Михайлові Ханенку. Але, незважаючи на таку розстановку військових сил, турецька армія разом з козаками під командуванням гетьмана Петра Дорошенка та кримськими воїнами одержала блискучу перемогу.

Українські гетьмани: Богдан Хмельницький і Петро Дорошенко

Підсумовуючи результати цього дослідження, зокрема розгляд османсько- турецьких писемних джерел стосовно особистості чи постаті Богдана Хмельницького, слід наголосити, що проаналізовані нами джерела не дають цілісного образу гетьмана, але зафіксовані в них відомості дозволяють заповнити прогалини, наявні в інших джерелах, включаючи козацькі літописи. Цінними є, наприклад, свідчення про урочистий прийом,

влаштований в столиці Кримського ханства Ісламом Гіраєм III на честь прибуття туди гетьмана Б. Хмельницького на чолі свого посольства, і про домовленість щодо надання допомоги українцям в їхній визвольній боротьбі за своє національне звільнення. Опрацьовані нами джерела підтверджують факт визнання українського гетьмана Б. Хмельницького серйозним та надійним політиком, що стало передумовою для укладання кримсько-українсько союзу та для здійснення спільних походів козацького і татарського військ. В тюркських джерелах фігурують такі величальні слова на адресу гетьмана, як «гордість всіх правителів від Християнської віри, правитель вільної та свободної нації, яка поклоняється Ісусовій релігії», що свідчить, окрім дипломатичного визнання гетьмана, ще й про високу повагу до козацтва та про толерантне ставлення до християнської релігії. Щодо свого дослідження інформаційного потенціалу тюркськомовних джерел в контексті зовнішньополітичної діяльності гетьмана П. Дорошенка, ми ще раз відзначаємо, що головним джерелом вивчення названої проблеми є документи, переважно дипломатичного характеру, в яких висвітлюються зносини, які фактично існували між Українською козацькою державою, Кримським ханством, Османською державою, Річчю Посполитою та Московським царством. Для більш ґрунтовного дослідження проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики гетьмана Петра Дорошенка дуже важливо підійти комплексно до опрацювання турецьких писемних джерел та історіографії, розглядаючи їх у тісному зв'язку з іншими свідченнями, насамперед наявними в українських писемних джерелах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Акчокракли О. Татарська поема Джана Мугаммеда про похід Іслама Гірая III спільно з Богданом Хмельницьким на Польщу 1648–1649 рр. // О. Акчокракли // Східний Світ. – К., 1993. – №1. – С. 134–139.

2. Гуржій О. Історія України: нове бачення / Гуржій О., Ісаєвич Я., Котляр М. За ред. В. Смоля. – Київ, 1995. – Т. 1. – С. 153–154.
3. Дашкевич Я. Р. Козацтво на Великому кордоні / Ярослав Романович Дашкевич // Український історичний журнал. – К., 1990. – № 12. — С. 21–22.
4. Дашкевич Я. Р. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / Ярослав Романович Дашкевич. 2-ге вид., виправл. й доповн. – Львів: Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАНУ / Літературна агенція «Піраміда», 2007. – 808 с.
5. Документи Богдана Хмельницького / Упорядники: Крип'якевич І., Бутич І. – К. : АН УРСР, 1961. – 739 с.
6. Документы об освободительной войне украинского народа (1648 – 1654 г.г.) / Составители: А.З. Барабай, И. Л. Бутич, А. Н. Катренко, Е. С. Компан. – Киев: Наукова думка, 1965. – 825 с.
7. Мицик Юрій. «Пам'ять (1671 р.)» – Український полемічний твір // Український Археографічний Щорічник. – К., 2001. – Т. 8/9. – С. 306–312.
8. Ортайли І. Основні напрямки в османо-турецькій історіографії / Ільбер Ортайли // *Marra Mundi* (Збірник наукових праць на пошану Ярослава Дашкевича з нагоди його 70-річчя). – Львів–Київ–Нью-Йорк, 1996. — С. 199–206.
9. Прицак Л. Д. Основні міжнародні договори Богдана Хмельницького (1648–1657 рр.) / Лариса Дмитрівна Прицак. – Харків «Акта», 2003. – 493 с.
10. РГАДА, ф. 89 «Посольский приказ и посольская канцелярия – “Сношения России с Турцией”» / коллекция дел и документов, оп. 2, грамоты 1615–1718 гг., л. 26 «Лист султана [Мехмеда IV] к гетману Хмельницкому».

11. РГАДА, ф. 89 «Посольский приказ и посольская канцелярия – “Сношения России с Турцией”» / коллекция дел и документов, оп. 2, грамоты 1615–1718 гг., л. 30 «Лист турецкого визиря Мустафа-паши к гетману Хмельницкому».
12. Софонович Ф. Хроніка із стародавніх літописців / Федосій Софонович. Упорядники: Мицик Ю., Кравченко В. – К., 1992. – 336 с. (Археографічна комісія АН України; Інститут української археографії АН України; Інститут історії України АН України).
13. Туранли Ф. Тюркські джерела до історії України / Ферхад Туранли. – К. : Видавництво Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – К.: 2010. – 368 с.
14. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1668) / Упорядкування: Іван Бутич, Вячеслав Ринсевич, Ігор Тесленко. – Пам’ятки історії України. – НТШ. – Київ-Львів, 2004. – 1087 с.
15. Халимоненко Г. І. Інститут козацтва: тюркського й українського / Григорій Іванович Халимоненко // Східний світ. – №1. – Київ, 1993. – С. 108–109.
16. Юрій М. Ф. Україна найдавнішого часу – XVIII століття: цивілізаційний контекст пізнання / М. Ф. Юрій, Л. М. Алексієвець, Я. С. Калакура, О. А. Удод. – Тернопіль: Астон, 2012. – Кн. I. – 700 с.
17. Babinger, Franz, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, Çeviren Prof. Dr. Coşkun Üçok, Ankara, 1982, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları: 435, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 502 s.
18. BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), İbnül-Emin Hariciye Vesikaları, Nu : 52 [Petro] Doroştanko’ya verilen Hetmalık Beratı.
19. Dânişmend, İsmâil Hâmî, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Cilt III, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1961.

20. Fahri Çetin Derin, Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyinamesi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1993, 431 s.
21. Hadzy Mehmed Sena’i z Krymu, Historia Chana Islam Gereja III, Tekst turecki wydal, przelozył i opracował Zygmunt Abrahamowicz, Uzupełniający komentarz historychny Olgierd Górka i Zbigniew Wójcik; pod redakcją naukową Zbigniewa Wójcika, Warszawa, 1971, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Wydanie pierwsze, Nakład 1500+200 egz., Arkuszy wydawniczych 23,50, Arkuszy drukarskich 17, 25, 204 s., ۷۲ (72 с. додатки); قریملی حبی محمد ثنائی، اوچنجی اسلام گرای خان تاریخی (British Museum, No. Add. 7870).
22. İslam Ansiklopedisi. İslam Giray III, Cilt V, İstanbul, 1964, s. 1105 – 1107.
23. Sâmi, Şemseddin, Kamûs-ı Türkî, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1989, s. 1068 (۱۰۶۸), 1074 (۱۰۷۴) s., 10 s.).
24. Uluslararası Türkiye-Ukrayna İlişkileri Sempozyumu: Kazak Dönemi (1500–1800) / Взаємини між Україною та Туреччиною: козацька доба (1500–1800 pp. / International Symposium On The Relations Between Turkey And Ukraine: The Qazaq Period (1500-1800). Bildiriler. Edütörler: Volodimir Melnik, Mehmet Alpagru, Yücel Öztürk, Ferhat Turanlı, Muhammed Bilal Çelik, İstanbul, Çamlıca, 2015, 820 s., 2 resim.
25. Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, XVI. Yüzyıl Ortalarında, XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar, III. Cilt, 2. Kısım, 5 Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, s. 110–112.
26. Vecihi Tarihi, Arşiv, Nu : 1307, Süleymaniye Kütüphanesi, İstanbul, s.16–876.
27. Öztürk, Yücel, Osmanlı Devleti’nin Rusya’ya Yönelik Dış Politikası ve Türkiye-Moskova İlişkileri (16. ve 17. Yüzyıllar), Türk Dış Politikası: Osmanlı Dönemi, Editör: Mustafa Bıyıklı, İstanbul, 2008, Bayrak Matbaası, Topkapı, II Cilt, s. 266–267.

28. محمد راشد افندی، تاریخ راشد.الجلد الاول، استانبول، مطبعة عامره، ۱۲۸۲، ۵۳۲ ص.

References:

1. Akchokrakly`, O. (1993) Tatars`ka poema Dzhana Mugammeda pro poxid Islama Giraya III spil`no z Bogdanom Xmel`ny`cz`ky`m na Pol`shhu 1648–1649 rr. *Sxidny`j Svit*, #1. Ky`yiv.
2. Gurzhij O., Isayevy`ch Ya., Kotlyar M. (1995) *Istoriya Ukrayiny`: nove bachennya*. Za red. V. Smoliya. Tom 1. Ky`yiv.
3. Dashkevy`ch, Ya. (1990) Kozactvo na Vely`komu kordoni. *Ukrayins`ky`j istory`chny`j zhurnal*. # 12. Ky`yiv.
4. Dashkevy`ch, Ya. (2007) *Postati: Nary`sy` pro diyachiv istoriyi, polity`ky`, kul`tury`*. 2-ge vy`d., vy`pravl. j dopovn. L`viv: L`vivs`ke viddilennya IUAD im. M. S. Grushevs`kogo NANU. Literaturna agenciya «Piramida».
5. Kry`p'yakevy`ch I., Buty`ch I. (In:) (1961) *Dokumenty` Bogdana Xmel`ny`cz`kogo*. AN URSS. Ky`yiv.
6. Barabaj, A. Z., Butich, I. L., Katrenko, A. N., Kompan, E. S. (In:). (1965) *Dokumenty ob osvoboditel`noj vojne ukrainskogo naroda: 1648–1654 rr.* Ky`yiv. Naukova dumka.
7. My`cy`k, Yu. (2001) «Pam`yat` (1671 r.)» – Ukrayins`ky`j polemichny`j tvir. *Ukrayins`ky`j Arxeografichny`j Shhorichny`k*. Tom 8/9. Ky`yiv.
8. Ortajly`, I. (1996) Osnovni napryamky` v osmano-turecz`kij istoriografiyi. *Mappa Mundi. Zbirny`k naukovy`x pracz` na poshanu Yaroslava Dashkevy`cha z nagody` jogo 70-richchya*. L`viv – Ky`yiv – N`yu-Jork.
9. Priczak, L. (2003) *Osnovni mizhnarodni dogovory` Bogdana Xmel`ny`cz`kogo (1648–1657 rr.)*. Kharkiv “Akta”.
10. RGADA (Rossijskij gosudarstvennyj arhiv drevnih aktov). F. 89 “Snoshenija Rossii s Turciej”. Op. 2. Dok. 26 “List sultana [Mehmeda IV] k getmanu Hmel'nickomu”.
11. RGADA. F. 89 “Snoshenija Rossii s Turciej”. Op. 2. Dok. 30 “List tureckogo vizirja Mustafa-pashi k getmanu Hmel'nickomu”.

12. Sofonovych, F. (1992) *Hronika iz starodavnix litopy`sciv*. In: My`cy`k Yu., Kravchenko V. Arxeografichna komisiya AN Ukrayiny`; Instytut ukrayins`koyi arxeografii AN Ukrayiny`; Instytut istoriyi Ukrayiny` AN Ukrayiny`. Ky`yiv.
13. Turanly`, F. (2010) *Tyurks`ki dzherela do istoriyi Ukrayiny`*. – K. : Vy`davny`chtvo Instytutu ukrayins`koyi arxeografii ta dzhereloznavstva im. M. S. Grushevs`kogo NAN Ukrayiny`. Ky`yiv.
14. Butych, I., Ry`nsevy`ch V., Teslenko, I. (2014) *Univyersaly` ukrayins`ky`x get`maniv vid Ivana Vy`govs`kogo do Ivana Samojlovy`cha (1657–1668)*. Pam`yatky` istoriyi Ukrayiny`. NTSh. Ky`yiv-L`viv.
15. Xaly`monenko, G. I. (1993) Instytut kozactva: tyurks`kogo j ukrayins`kogo. *Sxidny`j svit*. #1. Ky`yiv.
16. Yuriy, M. F. (2012) *Ukrayina najdavnishogo chasu – XVIII stolittya: cy`vilizacijny`j kontekst piznannya*. In: M. F. Yuriy, L. M. Aleksiyevetz`, Ya. S. Kalakura, O. A. Udod. Kn. I. Ternopil`: Aston.
17. Babinger, Franz, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, Çeviren Prof. Dr. Coşkun Üçok, Ankara, 1982, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları: 435, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 502 s.
18. BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), İbnül-Emin Hariciye Vesikaları, Nu : 52 [Petro] Doroşenko`ya verilen Hetmalık Beratı.
19. Dânishmend, İ. H. (1961) *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt III, İstanbul, Türkiye Yayınevi.
20. Derin, F. Ç., (1993) *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyinamesi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
21. Abrahamowicz, Z. (In:) (1971) *Hadzy Mehmed Sena`i z Krymu, Historia Chana Islam Gereja III*. Tekst turecki wydal, przelozył i opracował Zygmunt Abrahamowicz, Uzupełniający komentarz historyczny Olgierd Górka i Zbigniew Wójcik; pod redakcją naukową Zbigniewa Wójcika (ed.), Warszawa.

22. İslam Ansiklopedisi (1964) İslam Giray III, Cilt V, İstanbul.
23. Sâmi, Sh. (1989) Kamûs-ı Türkî, İstanbul, Enderun Kitabevi.
24. Melnik, M., Alpagru, M., Ozturk, Y., Turanlı, F., Chelik M. B. (ed.) (2015) Uluslararası Türkiye-Ukrayna İlişkileri Sempozyumu: Kazak Dönemi (1500–1800). *International Symposium On The Relations Between Turkey And Ukraine: The Qazaq Period (1500-1800)*. Bildiriler. Edütörler: İstanbul, Çamlıca.
25. Uzuncharshılı, İ. H. (1995) *Osmanlı Tarihi*, XVI. Yüzyıl Ortalarında, XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar, III. Cilt, 2. Kısım, 5 Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
26. Vecihi Tarihi. Arşiv, Nu : 1307, Süleymaniye Kütüphanesi, İstanbul,
27. Ozturk, Y. (2008) *Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Yönelik Dış Politikası ve Türkiye-Moskova İlişkileri* (16. ve 17. Yüzyıllar), Türk Dış Politikası: Osmanlı Dönemi, Mustafa Bıyıklı (ed.), II Cilt, İstanbul, Bayrak Matbaası, Topkapı
28. Rashid, M. (1282) Tarihi Rashid, I. Cilt. İstanbul, Matbaa-î Âmire.

Ferhad Turanly,

Ph.D (History), Associate Professor

National University of “Kyiv-Mohyla Academy”

THE DIPLOMATIC AKTIVITIES OF UKRAINIAN HETMANS: THE BLACK SEA VECTOR

Abstract. The study is a consideration of the Turkish vector in the diplomatic activities of the Ukrainian Hetmans in the 17th century based on the Ukrainian and the Turkic-Ottoman sources. The circumstances of Hetman Bohdan Khmelnytsky's residence in Bakhchisarai under the reigning of Sultan Mehmet IV, as well as making the agreement between the Ukrainian Cossack State and the Crimean Khanate have been investigated. In particular, the focus has been made on the importance of diplomatic activities of Hetman Petro Doroshenko in the relations with the Ottoman Empire.

The analysis of the Turkish-written sources also revealed the fact that from the time of the start of Hetman P. Dorosheko's ruling the rise of the diplomatic relations between Chyhyryn and Istanbul has taken place. A series of envoys from the Turkish Sultan in 1169 resulted in Mehmed IV's issuing an order on awarding P. Doroshenko with hetman's authorities in regard of the Zaporozhian Cossacks. The Turkish side has been recognizing the hetman's authority in Ukraine for a long period. The liberation of Ukraine from the Polish-Lithuanian occupation has become the result of the observing the terms and conditions of the agreement made with Hetman Petro Doroshenko, which were provided in the above said Ferman of Mehmed IV. In the war of the Ottoman Empire against the Polish and Lithuanian Commonwealth, the Moscow, Austrian and German soldiers, as well as the Ukrainian Cossacks (the latter ones were headed by Hetman Mykhailo Khanenko)

have been engaged to combat on the Polish side. Despite such an alignment of the military forces, the Turkish Army together with the Cossacks headed by Hetman P. Doroshenko and the Crimean warriors succeeded in winning the battle. In the Turkish Army sources one can find some compliments addressed to the Ukrainian hetman, e.g. “the Pride of all the Christian Rulers, the Ruler of a Free Nation worshipping Jesus Crist”, which proves that, apart from the diplomatic recognition of the said hetman, the Ukrainian Cossacks have been highly respected, and that the Christianity has been treated with tolerance.

Keywords: Ukraine, a Hetman, Turkey, a Sultan, Diplomacy, the Black Sea.

Карта Османської імперії (XVII–XVIII ст.): жовтим кольором позначена територія цієї держави, а пурпуровим показано межі території, яку у 1639 р., згідно з Кашришірінським договором (قصر شیرین, Kasr-ı Şirin), було передано у володіння держави Сефевідів (Азербайджану).